

5

Texter om mäns rösträtt och värnplikt

5.1

VERNER VON HEIDENSTAM ”Medborgarsång” (1899)

Så sant vi äga ett fädernesland,
vi ärfde det alla lika,
med samma rätt och med samma band
för både arma och rika;
och därför vilja vi rösta fritt
som förr bland sköldar och bågar,
men icke vägas i köpmäns midt,
likt penningepåsar på vågar.

Vi stridde gemensamt för hem och härd,
då våra kuster förbrändes.
Ej herrarne ensamt grepo sitt svärd,
när varnande vårdkase tändes.
Ej herrarne ensamt segnade ner
men också herrarnes drängar.
Det är skam, det är fläck på Sveriges banér,
att medborgarrätt heter pengar.

Det är skam att sitta som vi ha gjort
och tempel åt andra hvalfva,
men kasta stenar på egen port
och tala ondt om oss själfva.
Vi tröttnat att blöda för egen dolk,
att hjärtat från hufvudet skilja;
vi vilja blifva ett enda folk,
och vi äro och bli det vi vilja.

Verner von Heidenstam (1899), ”Medborgarsång”, del av diktsviten ”Ett folk”, *Svenska Dagbladet* 22/9, s. 3. Återges i sin helhet.

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder

© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådhäftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!

5.2

HJALMAR BRANTING

”Rösträtt och värnplikt: kätterska strötankar”
(1900)

Med framläggandet af de 80:s motion för kommunalstrecket, såsom konsekvens af Liberala samlingspartiets hittills på det hela lyckliga start i andra kammaren, har vår evinnerliga svenska rösträttsfråga definitivt inträdd i ett nytt skede.

Folkrikssdagars försök till allmän-demokratisk samling på den allmänna rösträttens grund hade mynnat 1896 ut i en klyfning, som innebar tillfällig maktlöshet. Vensterflygeln, arbetarvärlden, gick till sitt stora *organisationsverk*, som kanske skulle kräva ett årtiondes tåligt byggande och segt försvar innan det vunnit den pröfvade fasthet och den vida omfattning, att det kunde kastas afgörande i vågskålen för en rent politisk reform. Det var en lång och mödosam väg, men en som lofvade social och ekonomisk höjning som hastigt mognande frukter att plocka under frammarschen, och framför allt – det gafs alldeles ingen annan.

Högerflygeln åter upplöstes som organisation. Dess lefvande kraft sattes in på val och parlamentarisk verksamhet. Man återknöt fastare de aldrig helt afklippta förbindelserna åt höger, och i den allmänna rösträttens ställe trädde redan i föl det Friesen'ska skrifvelseförslaget om kommunalstreck.

Situationen i rösträttsfrågan är sålunda denna: arbetarklassen, den starkast pådrifvande kraften, har sedan någon tid trädt i bakgrunden – det vore struts politik att förneka detta faktum. Och under tiden sökes på vanligt parlamentariskt vis icke en lösning, men en *kompromiss*.

Ännu en gång har alltså våra maktegrande ett tillfälle att köpa sig för billigt pris en tids uppskof, med deras skräck och fasa, den allmänna och lika rösträtten. Därar vore de, om de förspille fatalierna, men den dårskapen vore blott i stil med alltför många föregående, och de ha under demokratins långa maktlöshet vant sig att ej behöfva göra några eftergifter alls.

Lika godt, det blir första kammarens sak om den vill eller icke vill begagna lugnet före nästa sociala ovädersperiod. *Vår* uppgift kan icke vara att pressa på våra fiender *nu*, utan att göra allt klart att kunna pressa mångfaldigt hårdare *sedan*, om det liberala medlingsförsöket, som allt för möjligt är, löper ut i sanden.

Hjalmar Branting (1900), ”Rösträtt och värnplikt: kätterska strötankar”, *Social-Demokraten*, 1/5, s. 3–4. Återges i sin helhet.

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder

© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådhäftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!

Men medan liberalismen genom händelsernas gång, trots alla gamla och äfven nyare synder, i detta ögonblick återfått ledningen för en, låt vara starkt begränsad rösträttsreform, håller en annan stor politisk fråga på att stiga upp öfver Sveriges horisont. Regeringsproposition om ny härordning, byggd enbart på den allmänna värneplikens grund och sålunda innefattande en förlängning af öfningstiden till 8, 10 eller 12 månader, är redan officiellt bebådad till nästa riksdag. Urtimans "desorganisatoriska röra", om hvilken en gång Rappe vittnade i andra kammaren att "få vi detta, så kunna vi försvara oss", räckte sålunda icke ens ett årtionde. Den har varit Johannes Döparen för den rena värneplikshären; nu skall denna komma själf i all sin prakt.

Hur skall arbetarevärlden mottaga den objudne gästen?

"Därom kan väl icke råda mer än en mening", hör jag ropas från alla håll. "Militarismen är fienden! Bekämpa honom tum för tum, icke en dags längre öfning, icke ett öres ökadt anslag." Men är det nu verkligen givet att saken är så enkel?

Äfven de som ropa mest högljudt mot all militarism bruka medgifva, när man går dem in på lifvet, att något slags försvarsväsen måste ett folk ha i den järnålder vi lefva uti. Den rena försvarsnihilismen är sekterism. Och allra minst passar den, djupare sedt, en kraftigt uppåtsträfvande samhällsklass, som känner sig ha framtiden för sig, som rustar sig att återtaga sitt eget, allt för länge undanhållna arf.

Sveriges rikedomar skola öfverföras från ett utsugande fåtal i hela svenska folkets besittning, som grundval för hela vår nations materiella välstånd och andliga odling – det är ju, kort och rakt på sak; den svenska socialdemokratins program. Men däraf följer också den själfklara förpliktelsen att så stå vakt kring denna nationalrikedom, att den ej röfvas bort af främlingar, medan vi inbördes tvista om hvars och ens andel.

Afväpning kan alltså *icke* för närvarande bli vårt militära ideal. Fastmer måste vi sträfva till *ett folk i vapen*, en härordning oduglig till anfall, utåt liksom inåt, men desto starkare till försvar, en armé, buren uppe af äkta medborgaranda, men också utrustad efter militärteknikens kraf så långt våra tillgångar medgifva och med tillräcklig öfning att hvarje man är väl förtrogen med sitt vapen.

Men om detta medgifves vara hvad vi nu böra sträfva till, så ligger det heller ingen reson i att på förhand stämpla öfvergång till värnepliktsarmé utan annan stam än befälet som eftergift åt kulturfientlig militarism. Det *kan* bli detta, men då beror det på en god tankes förfuskning, icke på att det måste vara så. Slå ned det specifikt militaristiska hvarhelst det sticker upp hufvudet, slopa krigslagarna i fredstid, slopa obevekligt paradexcercisen, förverkliga *vårt* partis gamla tanke: geväret på väggen, lägg alla förberedande öfningar till skolan och hemorten, så att kasärnen, råhetens och alla lasters plantskola, icke får tid att förgifta den ungdom, som där fullbordar och avslutar sin värneplikt – hvem vet om icke ett sådant system, ehuru utan tvifvel alltid betungande, dock skall både kunna bli mera populärt och förtjäna att vara det än de Rappeska 90-dagarna!

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder
© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådheftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!

Näväl, invänder man, må vara att vi arbetare gå in på "utsträckt värneplikt med garantier" – men då skola vi ha *rösträtt först!*

Ja, det ha vi nog både sagt och menat litet hvar, och hvilken vän af allmän rösträtt skulle icke önska att hällre i dag än i morgon se utsikter öppnas för att genomföra hans rättvisa kraf! Men lika fullt, låt oss pröfva fördomsfritt ställningen som den är, utan hänsyn till slagord, hvilka allt emellanåt tarfva revision.

För den medborgaranda, som skall ge vårt nationella själf försvar i nödens stund dess bärande kraft, behöfs en social reformpolitik, som lyfter upp de nu tillbakasatta klasserna och ger styfbarnen plats vid sidan af de privilegierade. Men hörnstenen för alla sådana sträfvanden är den allmänna rösträtten. Därför må vi åter och åter upprepa för dem, som nu sitta vid maktens köttgrytor, att *rösträttsfrågan är vår främsta försvarsfråga*.

Men följer däraf att det anstår arbetarne att schackra som hemmansegarne gjort, då de bytt sina grundskatter mot *andras* ökade värneplikt? Passar det en framtidens ledande klass med ideala mål att om sådana ting förklara: affär är affär! Först vår rätt, sedan skola vi gå in på att göra oss dugliga att försvara både den och hela vårt svenska samhälle.

Mig synes, jag må öppet bekänna det, att har man en verklig segerviss tro på arbetareklassens frammarsch, så bör man också känna sig öfvertygad att rösträttsfrågan blir löst, här liksom i andra länder, utan att därmed behöfver förknippas något som ens illviljan kan benämna försvarsvägran. Och oändligt mycket mera än att i politisk finurlighet sammankoppla två, säga hvad man vill olikartade frågor, en social och en nationell, tilltalar mig den högsinta anda, som 1848 lade Paris' arbetare de orden i munnen: "vi skänka republiken tre månaders elände".

De hade sin rätt att kräfva af sin egen republik, desse blusmän från februari-barrikaderna, och den viktigaste af alla rättigheter: existensen. Men de gäfvos kredit; deras tur skulle komma, hoppades de, bara man väl hunnit få allt en smula i ordning.

Deras hopp blef sviket, de fingo bly för bröd, men icke var det denna deras högsinhet som bragte deras sak på fall. Den andan strålar efter ett halft sekel lika klar, till föredöme för kommande släkten, att trots alla förhoppningar som gå i kvaf innan ett stort mål hinnes, aldrig släppa den realitet bland de andra mera massiva verkligheterna, som kan benämnas: tron på ett ideal, på *rättfärdighetens seger*.

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder

© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådheftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!

Fia Sundevall

EN MAN, EN RÖST, ETT GEVÄR

Kommentar till
texter om mäns rösträtt och värnplikt

Mellan 1901 och 2010 säkrade Sverige sin soldatrekrytering genom så kallad allmän värnplikt, ett militärt personalförsörjningssystem som tväremot sin universella begreppsinsamling enbart omfattade män. Genom att lagstadga skyldighet för medborgare av manligt kön att delta i nationens militära försvar kunde staten rekrytera manskap oberoende av såväl individernas eget intresse för verksamheten som svängningar i den försvarspolitiska opinionen. Rekryteringssystemet ansågs också bidra till krigsmaktens legitimitet genom att representera ett tvärsnitt av befolkningen. Frånvaron av halva befolkningen, kvinnorna, uppmärksammades först mot 1900-talets slut.

Få politiska beslut i modern tid, om något, har fått så direkta och omfattande effekter på den manliga befolkningen som värnpliktens införande. Under många år tvingades näst intill alla män i landet att genomgå värnpliktsutbildning och repetitionsövningar. Därmed utgör värnplikten en av de viktigaste manspolitiska reformerna i modern tid, kanske rent av den viktigaste. Trots detta har värnplikten sällan betraktats som en könspolitisk lagstiftning. Inte heller rösträttens utvidgning 1909, en annan central manspolitisk reform, tolkades av samtida politiker som könspolitisk, utan snarare som klasspolitisk – detta medan kvinnors rösträtt i högsta grad har betraktats som en könsfråga.

Genom att benämna dessa reformer som manspolitiska beköns såväl frågorna som männen. Detta är centralt för att kunna teckna könspolitikens historia utan ett ensidigt fokus på kvinnor. Men det är också viktigt för att belysa hur män till skillnad från kvinnor sällan definierats utifrån sin könskategori utan istället utgjort (en till synes könlös) norm. Språkligt illustreras denna manliga norm övertydligt av adjektivet "allmän" i begreppet "allmän värnplikt". Allmän skulle här helt enkelt förstås som "alla män". På samma sätt talades det kring sekelskiftet 1900 om utsträckt manlig rösträtt som "allmän rösträtt".

Såväl värnplikten som rösträtten berör frågor om medborgarskapets innehåll, om dess skyldigheter (försvaret av nationen) och rättigheter (deltagandet i nationella val). Vid sekelskiftet 1900 kopplades dessa två reformer ofta samman, vilket tydligt exemplifieras av Verner von Heidenstams dikt "Medborgarsång" från 1899 och Hjalmar

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder
© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådhäftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!

Brantings 1:a maj-artikel från år 1900 (vilka här bredvid återges i sin helhet). Denna sammankoppling fick könspolitiska konsekvenser – för både män och kvinnor.

”Rösträttsfrågan är vår främsta försvarsfråga”

Värnplikten bär idéhistoriska spår från franska revolutionen och spreds över Europa under 1800-talet. I Sverige infördes manlig värnplikt stegvis under 1800-talets andra hälft och år 1901 fastställdes att krigsmaktens personalförsörjning helt och hållet skulle baseras på värnplikten. Detta var ingen okontroversiell reform. Försvarets utformning och eventuella personalrekrytering genom (manlig) värnplikt utgjorde huvudfrågor i den svenska politiska debatten under 1800-talets andra hälft.

Förespråkarna för en utökad värnplikt utgjordes i huvudsak av högern som krävde en stärkt krigsmakt i form av ökade ekonomiska och personella resurser. Bland motståndarna utmärkte sig inledningsvis Socialdemokraterna. Arbetarnas bördor ansågs stora nog som det var, utan ytterligare militära sådana. Krigsmakten betraktades dessutom som ett instrument för överklassen: ett medel för de rika att trygga sina egendomar och ett potentiellt vapen mot strejkande arbetare.

Parallellt med försvars- och värnpliktsdebatten pågick en intensiv diskussion om rösträtten. Genom ståndsriksdagens avskaffande år 1866 hade prästernas kraftiga överrepresentation i den svenska riksdagen brutits. Men representationsproblematiken kvarstod. Till den nya tvåkammariksdagens första kammare hade endast förmögna män över 35 år rösträtt – ju större förmögenhet desto fler röster. För andra kammaren var rösträttsåldern lägre, 21 år, men även där fanns såväl köns- som klasspär. Sammantaget hade endast en tiondel av den vuxna befolkningen rösträtt år 1890.

Bland motståndarna till en breddad rösträtt fanns konservativa som bland annat uttryckte oro över att osjälvständiga och politiskt omogna individer skulle få inflytande över rikets styre. Förespråkarna för en vidgad rösträtt, i huvudsak liberaler och socialdemokrater, ansåg å sin sida att alla vuxna medborgare av rättviseskäl måste få inflytande på riksdagspolitiken. I teorin inkluderade detta även kvinnor, men i den förda politiken var det männens rösträtt som ställdes i första rummet.

En av de tongivande socialdemokratiska rösterna i såväl rösträttsdebatten som värnpliktsfrågan var Hjalmar Branting (1860–1925). Branting, som senare skulle bli både partiledare och statsminister, var vid sekelskiftet 1900 ledamot av riksdagens andra kammare och chefredaktör för partiets egen dagstidning *Social-Demokraten*. Framför allt i den senare rollen var han av stor betydelse för den socialdemokratiska idéutvecklingen.

Under 1880-talet hade Branting gjort sig känd som stark kritiker av krigsmaktens utformning och de olika värnpliktsförslagen, men mot århundradets slut svängde han mot en mer försvarspositiv och inte minst värnpliktsförespråkande riktning. Orsaken till denna svängning är oklar, men det är möjligt att taktiska överväganden i rösträttsfrågan bidrog. Högern utmålade inte sällan rösträttsförespråkarna som nationellt opålitliga med hänvisning till deras ovilja att stärka försvaret.

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder

© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådhäftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!

I artikeln "Rösträtt och värnplikt: kätterska strötankar", publicerad i *Social-Demokraten* 1:a maj-nummer år 1900, liknade Branting förslaget till ny försvarsorganisation (så kallad härordning) vid en för arbetarna objuden gäst. Istället för utökad värnplikt förespråkade socialdemokratin nedrustning. Branting kritiserade denna vedertagna ståndpunkt (häri det "kätterska" i hans "strötankar"). Att skära ner på försvaret var inte ett realistiskt alternativ, menade han. Snarare borde socialdemokratin sträva mot "ett folk i vapen", en vältränad värnpliktsarmé uppbytt av "äkt medborgaranda" och inriktad på försvar snarare än anfall. Men för att den önskvärda medborgarandan och samhörighetskänslan med nationen skulle infinna sig bland soldaterna måste de först ha rösträtt, betonade Branting, och deklarerade följaktligen att "rösträttsfrågan är vår främsta försvarsfråga". Härmed indikerade han att försvarsfrågans lösning även kunde bli en väg för rösträttens utvidgning – och tvärtom.

Även bland mer liberalt orienterade debattörer användes värnplikten som ett argument i kampen för utvidgad manlig rösträtt. Bland dessa återfanns författaren och poeten Verner von Heidenstam (1859–1940) som skrev flera texter på rösträttstemat, däribland dikten "Medborgarsång". I den frekvent citerade strofen "Det är skam, det är fläck på Sveriges banér, att medborgarrätt heter pengar" kritiserades de politiska rättigheternas ekonomiska skiktning. De gemensamma skyldigheterna mot nationen utgjorde i sin tur hans huvudsakliga argument mot en sådan klasspär. Det är inte bara herrskapet som går ut i strid för att försvara fosterlandet – utan också deras drängar, konstaterade Heidenstam.

"Medborgarsång" ingick i diktsamlingen *Ett folk* som publicerades i *Svenska Dagbladet* på valdagen till andra kammaren hösten 1899. Drygt två år senare, inför en stor rösträttsdemonstration i Stockholm våren 1902, trycktes diktsviten i massupplaga som illustrerat särtryck. Genomslaget blev enormt, inte minst för "Medborgarsång". Dikten tonsattes och användes som agitationssång vid rösträttsmöten och -demonstrationer. Den reciterades i riksdagen av rösträttsförespråkare och angreps av rösträttsmotståndare. Den användes även av kvinnorösträttsrörelsen som genom parafraseringen "Medborgarrätten heter icke allenast pengar utan också byxor!" fäste uppmärksamhet vid rösträttens könsskiktning.

Varken Branting eller Heidenstam talade explicit om kön i de refererade texterna. Men männens skyldigheter och därmed deras rättigheter låg implicerat i argumentationslinjen. Det var männen, inte kvinnorna, som omfattades av värnpliktslagstiftningen och följaktligen männen, inte kvinnorna, som skulle beviljas politiskt medborgarskap i form av rösträtt.

Ståndpunkten att den som uppfyller de medborgerliga skyldigheterna (värnplikten) även borde erhålla de medborgerliga rättigheterna (rösträtten) sammanfattades slagfärdigt i parollen "en man, en röst, ett gevär". Ordens ordning i parollen var inte slumpmässig. Först skulle männens rösträtt utsträckas, sedan deras skyldighet att göra värnplikt. Som Branting uttryckte saken: "Först vår rätt, sedan skola vi gå in på att göra oss dugliga att försvara både den och hela vårt svenska samhälle."

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder

© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådheftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!

Könspolitiska konsekvenser

Besvikelsen var stor i den manliga rösträttsrörelsen när den nya försvarsorganisationen, baserad på allmän manlig värnplikt, klubbades igenom våren 1901 utan att rösträtten ännu hade utsträckts till alla män. Enligt Branting hade landets ledare därmed förspillt ett gyllene tillfälle att ena folket. Resultatet, menade han, var söndering snarare än styrka.

De ökade militära bördorna på männen skärpte emellertid den retoriska länken mellan värnplikt och rösträtt och det blev allt svårare för riksdagsmajoriteten att motivera varför merparten av landets män inte fick rösta i nationella val, samtidigt som de förväntades offra sina liv för samma nation. År 1909 blev så den manliga rösträttens utvidgning ett faktum.

Rösträttsreformen gav merparten av de vuxna männen rätten att delta i nationella val. Men det var ett politiskt medborgarskap med förbehåll. Bland annat kvarstod begränsningar av ekonomisk karaktär genom att den som försörjdes av fattigvården diskvalificerades från rösträtt. Dessutom infördes krav på fullgjord värnpliktstjänstgöring för att få rösta. Därmed förelåg inte längre enbart en diskursiv sammankoppling mellan värnplikt och rösträtt, utan även en juridisk.

Den stärkta sammankopplingen mellan rösträtten och värnplikten fick även konsekvenser för kvinnorna. Just det att kvinnor inte gjorde värnplikt kunde anföras som ett argument mot deras rösträttskrav. För att bemöta sådana argument betonade förespråkarna för kvinnlig rösträtt att även kvinnor uppfyllde skyldigheter mot nationen och att de därmed förtjänade politiskt medborgarskap. Retoriskt förpackades argumentationen i plikttermer, idémässigt i en könskomplementär olikhetsideologi. Kvinnor och män förstods som fundamentalt olika, med skilda egenskaper, intressen och förmågor – och de sades följaktligen också ha olika uppgifter gentemot nationen. Samtidigt betonades att kvinnor och män, just på grund av sina olikheter, kompletterade varandra. Kvinnor sades lindra krigets skadeverkningar genom att exempelvis utföra krigssjukvård samt ersätta värnpliktiga män i viktiga samhällsfunktioner såsom industri och jordbruk. Det påpekades också att kvinnor fyllde en central uppgift gentemot nationen i form av sitt reproduktiva arbete (barnafödande och -fostrande) och att fler svenskar faktiskt dog i barnsäng än i fält.

Men det fanns också kvinnorösträttsförespråkare, såväl i Sverige som utomlands, som vände sig mot att rösträtt och värnplikt kopplades samman. I den internationellt spridda dikten "Why we don't want men to vote" ironiserade den amerikanska poeten Alice Duer Miller över hopkopplingen och slog fast att män inte borde få rösta eftersom "man's place is in the army" och eftersom mäns medfödda dragning till våld gör dem olämpliga för politiskt styre.

Som Duer Millers dikt illustrerar var den retoriska förbindelsen mellan rösträtt och (männens) värnplikt inte unik för den svenska debatten. Tvärtom fördes liknande resonemang i många andra länder. I vissa av dem, till exempel Finland, var emellertid reformernas faktiska kronologi motsatt den svenska: först fick män rösträtt, sedan avkrävdes de värnplikt.

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder

© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådhäftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!

Den enkönade värnplikten: avslutande reflektioner

Värnpliktslagens diskriminering av män grundlagsskyddades 1976. Detta genom att värnplikten explicit undantogs i regeringsförordningens nya förbud mot lagar som missgynnade medborgare på grund av kön.

Att män, men inte kvinnor, tvingades delta i nationens militära försvar problematiserades sällan i det sena 1900-talets jämställdhetsdebatt. En preliminär slutsats är att männens militära skyldigheter inte uppfattades som en jämställdhetsfråga. Det gjorde däremot kvinnors militära rättigheter, det vill säga möjligheten för kvinnor att "göra lumpen" och bli officerare. En viktig förklaring ligger troligen i att den svenska jämställdhetspolitiken under 1970- och 80-talen i huvudsak inriktades mot att eliminera diskriminering av kvinnor och att vidga deras möjligheter till egen försörjning. Den manliga värnplikten sågs därmed snarare som ett hinder för kvinnor att arbeta inom militära yrken, än som en könsdiskriminering av män. Istället för att införa allmän värnplikt i könsneutral bemärkelse, eller avskaffa plikten för män, öppnades därför på 1980-talet en frivillig väg för kvinnor till värnpliktsutbildningen.

Utöver de individuella konsekvenserna för män som tvingades genomgå värnplikt, fick det enkönade värnpliktssystemet långtgående följder för förståelsen av kön, militärt arbete och för den konkreta genusarbetsdelningen i försvaret. Dels befästes och återskapades föreställningar om militär verksamhet som en manlig angelägenhet, dels reproducerades en kraftig mansdominans och genussegregering inom den militära arbetsmarknaden – ett förhållande som kvarstår efter värnpliktens avskaffande år 2010.

*Fia Sundevall är ekonomhistoriker
verksam vid Stockholms universitet.*

För vidare läsning

För en genusanalys av svenskt försvarsarbete, se Fia Sundevall (2011), *Det sista manliga yrkesmonopolet: genus och militärt arbete i Sverige 1865–1989*, Göteborg & Stockholm: Makadam.

Om rösträttsförespråkares och -motståndares argumentation, se Brigitte Mrals med fleras bidrag i *Rösträtten 80 år: en forskarantologi* (2001), red. Christer Jönsson, Stockholm: Justitiedepartementet.

Om rösträttens begränsningar under tidigt 1900-tal, se Ebba Berling Åselius (2005), *Röst-rätt med förhinder: rösträttsstrecken i svensk politik 1900–1920*, Stockholm: Stockholms universitet.

För svensk värnpliktshistoria, se Lars Ericson Wolke (1999), *Medborgare i vapen: värnplikten i Sverige under två sekel*, Lund: Historiska Media.

Om Brantings respektive Heidenstams texter och idéer, se t.ex. Herbert Tingsten (1967

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder
© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådheftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!

5. EN MAN, EN RÖST, ETT GEVÄR

[1941]), *Den svenska socialdemokratins idéutveckling*, del 2, Stockholm: Aldus/Bonnier, och Staffan Björck (1946), *Heidenstam och sekelskiftets Sverige: studier i hans nationella och sociala författarskap*, Stockholm: Natur och Kultur.

Alice Duer Millers dikt som citeras i texten har bland annat publicerats i diktsamlingen *Are Women People? A book of rhymes for suffrage times*, ursprungligen tryckt 1915.

Detta är ett utdrag ur

KÖNSPOLITISKA NYCKELTEXTER I-II

ISBN 978-91-7061-107-0

red. Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder

© Makadam förlag 2012 www.makadambok.se



Antologi i två volymer, trådhäftat mjukband i kassett –
finns i bokhandeln!